

## לא נוח ולא מצחיק (פורסם במוסף לתרבות וספרות של הארץ 15.11.24)

לפני שעברה לירושלים והחלה ללמד באוניברסיטה העברית לאה גולדברג התפרנסה בין השאר מכתובת מאמרים קצרים, ביניהם רשימות ביקורת על ספרים, מחזות, סרטים והופעות מחול, שהתפרסמו בעיתונים שונים – "דבר", "משמר", "טורים" ועוד. פרופ' גדעון טיקוצקי ואנוכי עוסקים זה שנים אחדות בכינוס, בחירה, הוספת הערות והוצאה לאור של חלק זה בפעילות הספרותית. תחת הכותרת **יומן ספרותי** יצאו לאור עד כה שני כרכים בהוצאת הקיבוץ המאוחד, האחד בשנת 2013 (רשימות מהשנים 1928-1941) והשני ב-2022 (1942-1946). תוך כדי עבודה על הכרך השלישי (1947-1969) נתקלתי ברשימה שהכתה בי כמהלומה, הן משום שהיא שלוחה כחץ אל לב הנפש הישראלית בימים אלה והן משום שהזכירה לי את ילדותי בימי מלחמת העצמאות.

הרשימה (בחתימת "עדה גראנט", שם עט שבו נהגה לחתום על רשימות עיתונות) פורסמה בשבועון "עתיים" בעריכתו של אברהם שלונסקי, כתב עט שראה אור בין 25.9.1946 ועד 7.5.1948 (בין השאר פרסם כאן חיים גורי את שיריו הראשונים, ובהם "הנה מוטלות גופתינו"). היא הופיעה בערב פסח תש"ח, 23.4.1948, כשלושה שבועות לפני הכרזת העצמאות, בעיצומם של קרבות קשים, שבמהלכם נהרגו בסך הכול 5,677 אנשים מתוך יישוב שמנה 630,000 איש. לאה גולדברג הכירה משפחות שבנם נהרג. אחי היה ביניהם. ילדים ונשים מכפרים וקיבוצים רבים בדרום, בעמק ובגליל פונו מבתיהם, חזרו ופוננו שוב, ללא כל עזרה מוסדית וגם ללא תמיכה נפשית. אני הייתי ביניהם. ידוע היה על התעללות בגופות. שבועיים לאחר פרסום רשימה זו, יום לפני הכרזת העצמאות, נכשל ניסיון של בני המושב שבו גרתי לכבוש את כפר סבא הערבית. תשע עשרה גופות הוחזרו למושב של הוריהם שהתבקשו לזהותן. השאר, קטועות אברים, נגררו בכפרים הסמוכים על ידי גיפים של הצבא הסורי לקול צהלולים, ועד היום לא נודע מקום קבורתן.

אינני זוכרת אז, וגם שנים רבות אחר כך, שום ביטוי של שנאה ונקמנות כלפי ערבים כבני אדם, לא בבית, לא בבית הספר, לא מפי מנהיגים ואנשי צבא. השנאה שמציפה רבים מאתנו כיום כלפי כל הערבים באשר הם ערבים היא מובנת, אבל היא לא תעזור לנו לנצח. היא תהרוס את הסיכוי שלנו לשרוד כאן, היא תהרוס אותנו עצמנו, כי שנאה ונקמנות הן רעל. שנאה ונקמנות הן רעל. לאה גולדברג בחוכמתה העמוקה כותבת כאן דברים יפים, גם לזמננו.

חמוטל בר יוסף

## לא נוח ולא מצחיק

את הצגת נח ב"הבימה" לא ראיתי. ומאוד לא נוח לכתוב על מחזה אשר לא ראוהו אף לא קראוהו (אם כי יש העושים לפעמים גם דברים כאלה!). לפיכך לא אכתוב על ההצגה ועל המחזה, כי אספר על שום מה לא ראיתי.

הוזמנתי למה שקוראים אצלנו "הפרמיירה השנייה". אותו יום פגשתי במקרה אנשים שהיו ב"פרמיירה הראשונה". בין כה ובין כה סיפרו לי כי בנוסח ה"אקטואלי" המוצג ב"הבימה" יש לו לנח, כבנוסח הישן, שלושה בנים. אך משום שהנוסח הוא אקטואלי, שם הוא יהודי, יפת הוא אנגלי, וחס הוא... ערבי.

הנה בגלל חס ערבי זה נשארתי אותו ערב בבית. מגבולות העיר נשמעו יריות ואני קראתי אותו פרק ב"בראשית", והרהרתי "כיצד מנציחים אצלנו את התנ"ך".

לא, אין בדעתי להגן על התנ"ך בפני אותו מחזה. הרי את המחזה לא קראתי ולא ראיתי. לא מעניין אותי הפעם מה עשו בדרך כלל בנושא הגדול, ואין אני אומרת לנהוג בדרך מבקרים, שכן המבקר, לפי ביטוי העוקצני של תומאס מאן, "הריהו תמיד פרקליטו של הנושא נגד האמן". לא הנושא ולא האמנות מעניינים אותי הפעם, אלא מעשה בחוסר טאקט שבאקטואליזציה מסוימת דווקא בימים אלה, כשעלינו להיות זהירים מאוד כלפי עצמנו.

חס הוא ערבי השולף בלי הרף את סכינו, אומרת הצגת "הבימה". לדעתי זוהי סיבה מספקת להישאר בבית.

\*

סיפר לי ידידי, שילדים אשר ראו את נח ב"הבימה" אמרו לי אחרי ההצגה בביטחון גמור, שהערבים הם "בני חס". וכל ההוכחות שהוכיח להם באותות ובמופתים לא הועילו, שכן, כנראה, דָּבְרוּ של התיאטרון הלאומי בעל משקל הוא.

אמר ידידי:

"יש לי קרובים ובני משפחה ושאר בשר שאינם מוצאים חן בעיני. אך כדי להיפטר מהם אני לא אלך לזייף את הפספורטים שלהם".

\*

ולאמיתו של דבר: זה לא נוח ולא מצחיק. לאמיתו של דבר: יש בדיחות, הגרועות כשהן לעצמן, וכשמספרים אותן בחברה מסוימת ובנסיבות מסוימות הן הופכות להיות למשהו הגרוע לאין ערוך יותר מבדיחה גרועה. לאמיתו של דבר: תנאי החיים המיוחדים במינם שאנו נתונים בהם עכשיו מכריחים אותנו לשקול שבעתיים את מעשינו, את מוצא שפתינו, ובייחוד כשיש בהם רמז ל"פוליטיקה" ול"אקטואליה".

זה לא נוח ולא מצחיק. כי דווקא בשעה זו, כשאנו נתונים במבחן הקשה ביותר של התכונות האנושיות שלנו, אסור לנו יותר מאשר בכל שעה אחרת, להיגרר אחרי תעמולה זולה של שנאה, של שטנה, של לעג. אסור לנו לטפח בלבנות הנוער, בלבבותיהם של אותם צעירים המקריבים את חייהם למען שלומנו, ביטחוננו, הצלתנו, את הרגשות אשר מאוחר יהיה לעקור אותם משורש לבבם ביום כאשר יידרש מאתנו דבר זה. הלוחמים שלנו חייבים לזכור – ואין דבר קשה [מזה] – שהם מנהלים את המלחמה הזאת למען אותו יום – שאנחנו מאמינים כי בוא יבוא – ואשר בו נצטרך לשבת בשלום ובשלווה בארץ הזאת, וערינו וכפרינו גובלים עם עריהם וכפריהם של שכנינו, ואנו נצטרך לטפח יחסי שלום ויחסי כבוד ויחסי ידידות עם השכנים הללו, שאם לא כן, אין שום ערך דווקא למלחמה הזאת, לדם הזה, לקורבנות הללו.

כל הכללה עוינת לגבי עמים שלמים היא הדרך הזולה והמסוכנת ביותר בקיום יחסים אנושיים, בשמירת "צלם האלוהים" שבנו. עלינו לא לשכוח אפילו לשעה אחת שאנו נלחמים נגד **פוליטיקה מסוימת** של העם הערבי, אך לא נגד העם הערבי. שאם לא כן, היכן נקבע את הגבול בינינו ובין אלה המכונים "הפורשים"? אנתנו, הדורשים מאחרים שיבינו את העובדה באשר היא עובדה, כי מעשה דיר=יאסין איננו מעשה של **העם היהודי**, אנו הדורשים, בצדק, שיובן – יובן בכל מקום! – שהסתייגותנו מן המעשה הזה איננה עניין פורמלי; שידינו, ידי היישוב בעל המחשבה ההוגנת והיחס ההוגן לדברים, לא שפכו דם נקיים – אנו צריכים, חייבים, להבין דברים מעין אלה גם לגבי עמים אחרים ואפילו הם בשעה זו המסוכנים שבאויבנו.

ומכאן: סאטירה היא תמיד נשק חשוב. אבל עלינו לא לשכוח שבמלחמה הזאת, אשר לא חפצנו בה, עלינו לשמור תמיד ובכל מקרה על הכבוד האנושי של נשקנו.